

نقش اقدامات اداره عملیات روانی آجا^۱ در مقابله با عملیات روانی آمریکا

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۲۵

حسین شکوهی^۲

تاریخ تأیید: ۱۳۹۳/۰۲/۲۰

داود نظریان^۳

چکیده

با ژرف‌نگری به ماهیت عملیات روانی و گسترش ارتباطات، عملیات روانی به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر پیروزی یا شکست در جنگ، به‌تدریج نقش خود را در میان نیروهای مسلح و سیاست‌های دفاعی و نظامی کشورها گسترش داده است. آمریکا در سال‌های اخیر تبلیغات گسترده‌ای را با استفاده از رسانه‌های عمومی و ابزارهای پیشرفته همچون اینترنت و ماهواره در قالب تهاجم فرهنگی، راهبرد مهار دوگانه، اجرای قوانین تحریمی و اقدامات خرابکارانه در ابعاد مختلف آغاز و بخش قابل‌توجهی از عملیات روانی خود را متوجه نیروهای مسلح و آجا نموده است؛ بنابراین چه گفته شد در صورت نبود بنیه‌های روحی و روانی قوی با الهام از تعالیم و فرهنگ غنی اسلامی در میان کارکنان و خانواده‌های آنان مشکلات انحرافی شدیدی دامن‌گیر جامعه آجا می‌شود. هدف از انجام این پژوهش بررسی نقش اقدامات اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکاست. جامعه آماری تحقیق از فرماندهان، خبرگان و صاحب‌نظران نیروهای مسلح است که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب شده و جامعه خبرگی نیز به‌صورت تمام‌شمار انتخاب شده است. نوع تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و روش آن توصیفی است. پس از انجام مطالعه‌های کتابخانه‌ای، از پرسشنامه و در ادامه از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی و نیز چندین جلسه خبرگی استفاده شده است. در نتیجه اقدامات آجا در دو حوزه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و ابعاد و اقدامات مختلف شناسایی و وضعیت تأثیرگذاری اقدامات برای خنثی‌سازی ابعاد مختلف عملیات روانی آمریکا بررسی شده است.

کلیدواژه‌ها: عملیات روانی، اقدامات اداره عملیات روانی آجا، ابعاد عملیات روانی آمریکا.

۱- در این مقاله کلمه آجا منظور ارتش جمهوری اسلامی ایران است.

۲- دکتری علوم دفاعی راهبردی و عضو هیئت‌علمی دانشگاه عالی دفاع ملی (Hossein40_Shokohi@yahoo.com)

۳- کارشناسی ارشد رشته پدافند غیرعامل گرایش امنیت ملی دانشکده علوم و فنون فارابی (نویسنده مسئول) (davood.nazarian@gmail.com)

مقدمه

براساس منابع تاریخی موجود، بشر عملیات روانی را از زمان‌های کهن به کار گرفته است و شاید قدیمی‌ترین آن، وسوسه شیطان به آدم برای خوردن میوه ممنوعه و یا تحریک قابیل برای کشتن هابیل است. در تاریخ صدر اسلام نیز می‌توان به جنگ احد اشاره نمود، زمانی که ابوسفیان و عکرمه بتهای بزرگ را روی دست گرفته و فریاد می‌زدند: «اعل هبل، اعل هبل» یعنی سرافراز باد هبل. رسول خدا (ص) برای ناکام گذاشتن این جریان دستور دادند مسلمانان بگویند: «الله اعلى و اجل» یعنی خدا بزرگ و تواناست؛ اما ابوسفیان این کار را ادامه و این بار فریاد برآورد: «نحن لنا العزى و لا عزى لكم» ما بت عزى داریم و شما چنین بتی ندارید. رسول خدا (ص) نیز دستور دادند که همه با هم بگویند: «الله مولانا و لا مولى لكم» یعنی خدا یاور ماست و شما یآوری ندارید (طبری، ج ۲: ۲۰۲).

در عصر پادشاهان با استفاده از ستاره‌شناس‌ها و با توجه به حرکت ستارگان به تقویت روحیه نظامیان و لشکریان خود می‌پرداختند و فکر شکست را از ذهن آنها بیرون می‌کردند و یا قبل از شروع جنگ و در مقابل سپاه حریف رجزخوانی می‌کردند یا با استفاده از طبل و بوق و شیپور در دل حریف وحشت ایجاد می‌کردند (فتحی، ۱۳۹۲: ۵۰).

در عصر جدید با پیدایش اولین روزنامه در سال ۱۶۱۵ میلادی با عنوان «فرانکفورتر ژورنال»^۱ که هفتگی در آلمان منتشر می‌شد، شرایط مناسب‌تری برای حکام و دولت‌های وقت برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی به وجود آمد. در سال ۱۹۱۸ میلادی (۱۲۹۷ هجری شمسی) جنگ روانی انگلیس علیه آلمان و اتریش باعث پیروزی در جنگ جهانی اول شد (فتحی، ۱۳۹۲: ۵۰). در طول جنگ جهانی دوم نیز از عملیات روانی به‌طور گسترده‌ای استفاده شد. آدولف هیتلر با دامن زدن و گسترش دادن ناراضایتی در بین طرفداران جناح‌های سنتی چپ و راست به‌خاطر شکست این جناح‌ها در حل مشکلاتی که به‌دلیل پیمان ورسای دامن‌گیر آنها شده بود و با بزرگ‌نمایی ضعف‌ها به قدرت رسید. او پس حزب سوسیالیسم ملی را به‌عنوان نهضتی که می‌تواند میهن‌پرستان محافظه‌کار و سنت‌گرا را با سوسیالیست‌های بین‌المللی و اتحادیه‌های صنفی را با اتحادیه‌های کارگری پیوند دهد و برای خدمت به مردم متحد کند، معرفی کرد. در سخنرانی‌های خود بر اتحاد و غرور ملی تأکید می‌کرد و تمام مشکلات آلمان را به گردن دیگران می‌انداخت (محمدی زاده، ۱۳۸۶: ۱۳۸۶). (www.farsnews.ir)

1. Frank forter Jornal

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز تهاجم نظامی عراق به ایران را می‌توان از مهم‌ترین رویدادهای عملیات روانی معاصر دانست که بزرگ‌ترین شوک روانی بود که آمریکا در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی ایران به آن وارد کرد. آمریکا کوشید با حمایت سیاسی، نظامی، اقتصادی و تبلیغاتی خود صدام را تشویق کرد تا به کشور همسایه خود که چهار سال قبل از آن با آن قرارداد الجزایر (۱۹۷۵) را امضا کرده بود حمله کند و به اهداف خود در زمینه‌های گوناگون دست یابد (فتحی، ۱۳۹۲: ۵۷).

در مجموع می‌توان گفت پایه‌گذار عملیات روانی، شیطان است که بعد از نافرمانی خداوند، می‌گوید: «پروردگارا چون مرا گمراه کردی من در زمین (نعمت‌های مادی را) در نظر آن‌ها زینت و همگی را گمراه خواهم ساخت مگر بندگان مخلص را» (سوره حجر، آیه ۳۹-۴۰). تاریخ بشری با شروع جنگ‌های ابتدایی، شبه‌نظامی و کنش‌های متقابل خصومت‌آمیز میان افراد شروع شده است. تقریباً تمام تمدن‌های جدید زاییده جنگ و همچنین از بین رفتن همه تمدن‌های معروف قبلی، بر اثر جنگ بوده است (مصطفوی، ۱۳۹۱: ۹۱).

مسئله جنگ و دسترسی به اهداف با استفاده از زور همراه با خسارت جانی و مالی فراوان، ریشه در قرون و اعصار گذشته دارد؛ اما متناسب با امکانات هر زمان از ابزارهای گوناگونی در این راه استفاده شده که یکی از این ابزارها عملیات روانی بوده است. با پیشرفت جوامع و گسترش علوم و ضرورت دست یافتن به پیروزی در زمان کوتاه با تلفات کمتر و هزینه‌ای اندک، با شعارهای انسان دوستانه و رعایت حقوق بشر، کاربرد عملیات روانی برای شکست دشمن حتی قبل از شروع جنگ به مرور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است. امروزه عملیات روانی محدودیت‌های مکانی و زمانی را پشت سر گذاشته و صحنه نبرد را از منطقه‌ای خاص به کل جامعه کشانده است و به همان اندازه که در عناصر صحنه نبرد مؤثر است بر عقبه نیروها و در عمق جامعه نیز تأثیرگذار است (کنگوری، ۱۳۸۸: ۳).

اهداف، سؤال‌ها و فرضیه‌ها

هدف اصلی مقاله بررسی نقش اقدامات اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا است و اهداف فرعی عبارت‌اند از:

- ۱- بررسی و شناخت ابعاد و شاخص‌های عملیات روانی آمریکا علیه ارتش ج.ا.ا.
- ۲- بررسی و شناخت ابعاد و شاخص‌های مختلف نقش اداره عملیات روانی آجا در حوزه نرم‌افزاری برای مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا؛
- ۳- بررسی و شناخت ابعاد و شاخص‌های مختلف نقش اداره عملیات روانی آجا در حوزه سخت‌افزاری برای مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا.

سؤال اصلی تحقیق: اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا چه نقشی دارد؟
 سؤال فرعی اول: ابعاد و شاخص‌های عملیات روانی آمریکا علیه آجا چیست؟
 سؤال فرعی دوم: نقش نرم‌افزاری اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا چیست؟
 سؤال فرعی سوم: نقش سخت‌افزاری اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا چیست؟
 فرضیه اصلی مقاله: اداره عملیات روانی آجا می‌تواند برای مقابله با عملیات روانی آمریکا نقش نرم‌افزاری مستقیم و سخت‌افزاری غیرمستقیم داشته باشد.
 فرضیه‌های فرعی آن عبارت‌اند از:

- ۱- آمریکا می‌تواند در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، نظامی (دفاعی-امنیتی) و فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه کارکنان آجا عملیات روانی اجرا نماید.
- ۲- اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا در زمینه‌های برنامه‌ریزی، آگاه‌سازی، آموزش، خنثی‌سازی و تحقیق و پژوهش نقش نرم‌افزاری مستقیمی دارد.
- ۳- اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا در زمینه‌های ساختاری، دفاعی (نظامی-امنیتی)، فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش سخت‌افزاری غیرمستقیمی دارد.

طرح مسئله

از زمانی که انسان‌ها جنگ با یکدیگر را آغاز نمودند جنگ روانی نیز وجود داشته است. در ابتدا افراد با آرایش مخصوص و پوشیدن لباس‌های ویژه، استفاده از پرچم‌هایی با اشکال مختلف، رجزخوانی در میدان‌های جنگ، ایجاد شایعه میان سپاهیان دشمن و اعمال دیگر عملیات روانی را به کار بردند (کنگوری، ۱۳۸۸: ۳).

مؤثرترین، کارآمدترین و کم هزینه‌ترین و ازطرفی خطرناک‌ترین و پیچیده‌ترین نوع تهدید علیه امنیت ملی کشور، عملیات روانی است. با اجرای عملیات روانی می‌توان با کم‌ترین هزینه با حذف لشکرکشی و از بین بردن مقاومت‌های فیزیکی به هدف رسید. در کشور ما نیز به دلیل ماهیت ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی انقلاب اسلامی، جنگ روانی آمریکا از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون متناسب با شرایط ادامه یافته است. نیروهای مسلح ج.ا.ی. یکی از سازمان‌هایی است که همواره مورد تهاجم عملیات روانی دشمنان به‌خصوص آمریکا قرار داشته و دارد (شکوهی، ۱۳۹۱: ۷).

عملیات روانی جزء جدایی‌ناپذیر اقدامات نظامی است. در عملیات روانی دشمنان از به بهره‌گیری از برتری رسانه‌ای خود، با روش مدیریت حب و بغض، همچنین مدیریت شک و

یقین در توده‌های انسانی، آن‌ها را تسخیر نموده و در مسیر اهداف خود به حرکت و عمل وامی‌دارند. کیفیت این تسخیر طوری است که فرد تصرف‌شده، نسبت به دشمنی که او را تسخیر نموده، هیچ کینه و نفرتی ندارد و برعکس نسبت به او علاقه‌مند است (شکوهی، ۱۳۹۱: ۷). با اینکه درگیر عملیات روانی بوده‌ایم، ولی هنوز شناخت جامعی در این باره کسب نکرده‌ایم. در صورتی که امروزه یکی از پایه‌های حفظ استقلال و تمامیت ارضی، وحدت و انسجام ملی و در نهایت حفظ نظام ج.ا.ا، شناخت دشمن در بعد عملیات روانی است؛ اگر مسئولان ذی‌ربط در ستاد آجا نقش خود را به‌خوبی در مقابله با عملیات روانی آمریکا ایفا نکنند ضربات جبران‌ناپذیری بر روحیه، توان رزمی و کارایی کارکنان آجا وارد خواهد شد (شکوهی، ۱۳۹۱: ۷). با توجه به هجمه گسترده آمریکا در حوزه‌های سخت و نرم علیه ارتش ج.ا.ا، اقداماتی که در آجا در مقابله با دشمنان صورت می‌گیرد کافی نبوده و همواره این دغدغه وجود دارد که ادامه اقدامات گسترده دشمنان و پایین بودن سطح اقدامات آجا، تضعیف جبهه خودی و ایجاد شکاف بین آن‌ها را به‌دنبال داشته باشد (جنیدی، ۱۳۸۹: ۱۰).

بنابراین پژوهشگر در نظر دارد با این پژوهش ضمن بررسی وضعیت فعلی اقدامات اداره عملیات روانی آجا در راستای خنثی‌سازی و مقابله با اقدامات عملیات روانی آمریکا راه‌کارهایی را به مسئولان ارائه تا با بهره‌گیری از آن‌ها شرایط مطلوبی را برای نیروهای خودی ایجاد نماید.

اهمیت و ضرورت

«و لا یزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم إن استطاعوا»^۱. واژه لایزالون، دلالت بر استمرار دارد و معنای آیه این است که دشمنان شما همواره با شما در جنگ هستند؛ اما بسته به شرایط مکانی و زمانی نوع این جنگ ممکن است متفاوت باشد. گاهی جنگ، جنگ نظامی است، گاهی اقتصادی و گاهی نیز فرهنگی است.

امام خمینی (ره) در هجدهم شهریور ۱۳۴۲ ش، ضمن اشاره به توطئه‌های استکبار جهانی برای تفرقه و جداسازی میان مسلمانان فرمودند: «باید سران دولت‌های اسلامی توجه داشتند به این معنی که این اختلافات، اختلافی است که هستی آنها را به باد می‌دهد. باید با عقل و تدبیر توجه داشتند باشند به این معنا که به اسم مذهب و به اسم اسلام می‌خواهند اسلام را از بین ببرند. دست‌های ناپاکی بین شیعه و سنی در این مملکت اختلاف می‌اندازند. این‌ها نه شیعه هستند و نه سنی، این‌ها دسته‌ای ایادی هستند که می‌خواهند ممالک اسلامی را از دست آن‌ها بگیرند، ذخایر را از دست آن‌ها بگیرند» (صحیفه نور، ۱۳۷۸: ۲۳).

امروز عملیات روانی از کارآمدترین، پویاترین و بالین حال خطرناک‌ترین جنگ‌ها شمرده می‌شود. کشورهای گوناگون، تلاش بی‌پایان و فراوانی انجام می‌دهند تا با آماده‌سازی امکانات و نیروی انسانی خود و با بهره‌گیری از پیشرفته‌ترین و پیچیده‌ترین ابزار و تجهیزات، به رویارویی و خنثی‌سازی فعالیت‌های مجریان جنگ روانی دشمن بپردازند. عملیات روانی دارای ابعاد گسترده و مخربی است و می‌تواند بیشتر افراد یک ملت و حتی چند کشور، پیروان یک دین، مکتب یا نژادی را به شدت تحت تأثیر قرار دهد (حسینی، ۱۳۷۷: ۱).

عملیات روانی نیروهای خودی نه تنها موجب افزایش توان رزمی می‌شود، بلکه می‌تواند به شکل فزاینده‌ای اجرای مأموریت یگان‌های رزمی را بهبود و تقویت بخشد. اگر عملیات روانی ارتباطی تنگاتنگ با اقدامات سیاسی و نظامی داشته باشند، مانند یک میانجی عمل نموده و می‌تواند تعیین‌کننده شکست و یا موفقیت اجرای یک مأموریت باشد. با توجه به مباحث گفته‌شده و اهمیت نقش عملیات روانی، در زیر به برخی نتایج این پژوهش اشاره می‌شود:

- شناخت ابعاد و شاخص‌های مختلف عملیات روانی آمریکا؛
- شناخت ابعاد و اقدامات اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا؛
- شناخت نقاط قوت و ضعف، اداره عملیات روانی آجا؛
- درنهایت شناسایی ابعاد و اقدامات اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا که موجب تقویت روحیه رزمندگان در نبردهای سخت، ارائه تصویر مطلوبی از اقدامات مسئولان در راستای تقویت منافع ملی، خنثی نمودن عملیات فریب دشمن و ارتقای توانایی رزمی نیروهای خودی به وسیله تغییر یا تعدیل رفتار و نگرش مخاطبان موردنظر، خواهد شد.
- به کارگیری نیروی نظامی با قدرت هسته‌ای در یک منطقه نیاز به هزینه‌های بسیار زیادی دارد؛ اما سرمایه‌گذاری برای عملیات روانی نیاز به بودجه کم‌تری دارد، از طرف دیگر سلاح عملیات روانی با سایر سلاح‌ها و تجهیزات متداول امروزی تفاوت دارد. ضمن اینکه کاربردهای گوناگونی به شکل‌های مختلف و قابلیت انعطاف و تطابق با شرایط و اوضاع و احوال هر منطقه برتری این سلاح نسبت به سایر سلاح‌ها است (منیر حجاب، ۱۳۸۷: ۲۱).

انجام این پژوهش به دلایل زیر ضروری بوده و توجه نکردن به انجام چنین پژوهش‌هایی زیان‌های زیر را در پی خواهد داشت:

- اداره عملیات روانی آجا شناخت کافی برای اجرای اقدامات مقابله‌ای در برابر عملیات روانی آمریکا به دست نخواهد آورد.
- اداره عملیات روانی آجا با نقاط قوت و ضعف اقدامات عملیات روانی آمریکا، آشنا نخواهد شد.

- اقدامات عملیات روانی آمریکا موجب ایجاد اختلال، فشار عصبی، پایین آمدن جایگاه اجتماعی نظامیان و تأثیرهای منفی بر اداره عملیات روانی آجا، خواهد شد. بنابراین شناسایی اقدامات مقابله‌ای اداره عملیات روانی آجا ضروری به نظر می‌رسد.

پیشینه

۱. حبیبیان (۱۳۸۸) در رساله دکتری خود در دانشگاه عالی دفاع ملی به نقش مخالفان سازمان‌یافته غیرقانونی در عملیات روانی آمریکا علیه ج.ا.ا با تأکید بر تلویزیون‌های فارسی‌زبان ماهواره را بررسی کرده است که همواره استفاده از رسانه در قالب عملیات روانی علیه ج.ا.ا با هدف براندازی نظام در دستور کار آمریکا قرار داشته و نیز نومحافظه‌کاران حاکم بر کشور آمریکا در تلاش بوده‌اند تا با استفاده از جریان‌سازی خبری به کمک رسانه‌های آمریکا، متحدانش و رسانه‌های در اختیار گروه‌های مخالف غیرقانونی سازمان‌یافته - که دارای اهداف مشترکی علیه ج.ا.ا هستند - رزم‌نامه‌های مختلفی را طراحی و اجرا نمایند که با بررسی آن‌ها نتایج زیر به دست آمده است:

مشخص شدن رویکردهای تبلیغی و رزم‌نامه‌های در دست اقدام شبکه‌ی فاکس‌نیوز و سه شبکه منتخب، شامل هسته‌ای شدن ایران و تهدید دانستن آن؛ حمله نظامی آمریکا یا رژیم صهیونیستی به ج.ا.ا؛ القای ناهماهنگی بین مواضع ایران و جهان؛ تضعیف روحیه ملت و مسئولان؛ تحریک قومیت‌ها و ترسیم چهره‌ای خشن از فرهنگ و تمدن ایرانی.

۲. پورآزادی (۱۳۸۷) در رساله دکتری خود موضوع تدوین راهبرد عملیات روانی ارتش ج.ا.ا را با توجه به پیامدهای حاصل از جریان آزاد اطلاعات در دانشگاه عالی دفاع ملی بررسی کرده است. ناکارآمدی عملیات روانی آجا و محدود بودن آن در مقابله با ترفندهای جنگ روانی برخاسته از جریان آزاد اطلاعات جهان، همچنین کاهش کارکرد طراحی عملیات روانی آجا در مقابله با دشمن به دلیل وجود جریان آزاد اطلاعات جهانی و تلفیق آن با رسانه‌های استکباری، مواردی هستند که لزوم برخورداری آجا را از یک استراتژی مؤثر و اثربخش در راستای حفظ قدرت نظامی و تأمین اهداف عملیاتی آن در اجرای مأموریت‌های ذاتی نشان می‌دهند. نتایج به دست آمده از این بررسی نشان داد که در شرایط کنونی جهان که نظام مقدس ج.ا.ا با تهدیدهای گوناگونی روبروست و اثرگذاری بر افکار عمومی مردم از جمله کارکنان ن.م و به‌ویژه آجا به‌وسیله رسانه‌ها به بهانه طرفداری از جریان آزاد اطلاعات جزء اولویت یکم راهبردهای تهاجمی دشمنان است، توجه نمودن به گسترش و تقویت عملیات روانی آجا از سوی مسئولان ذی‌ربط به‌گونه‌ای که بتواند پاسخ‌گوی نیاز عملیاتی آجا باشد، اجتناب‌ناپذیر و الزامی است.

۳. برزاده (۱۳۹۰)، در رساله کارشناسی ارشد به موضوع تأثیر عملیات روانی رسانه‌ای آمریکا بر مدیران عالی وزارت دفاع ج.ا.ا در دهه ۸۰ پرداخته که سعی شده رابطه بین عملیات روانی رسانه‌ای آمریکا و کارایی، روحیه و انگیزش و تصمیم‌گیری فرماندهان و مدیران عالی وزارت دفاع بیان شود. در نتایج به دست آمده از آن مشخص شد بین عملیات روانی رسانه‌ای آمریکا و روحیه فرماندهان و مدیران عالی آن یگان ارتباط منفی وجود دارد.

مفاهیم و مبانی نظری

نقش: نقش از نظر جامعه‌شناسی به رفتاری گفته می‌شود که دیگران از فردی که پایگاه معینی را احراز نموده انتظار دارند (کوئن، ۱۳۷۲، ۸۳)؛ اما در اینجا منظور، وظیفه و مسئولیتی است که یک فرد، نهاد و سازمان در برابر مأموریت‌های واگذاری بر عهده دارد (کنگوری، ۱۳۸۸: ۸).

عملیات روانی: عملیات روانی عبارت است از استفاده دقیق و طراحی شده از تمامی امکانات به منظور تأثیرگذاری بر فکر، احساس، تمایل‌ها و رفتار گروه‌های دوست، دشمن و بی طرف برای دستیابی به اهداف ملی که در دنیای امروز تنها به سازمان‌های نظامی محدود نشده و حوزه آن تا سطح نهادهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی گسترش یافته است. امروزه با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، عملیات روانی به مرزهای جغرافیایی محدود نیست و روان و ذهن همه افراد جامعه را در بر می‌گیرد. این نوع عملیات تنها مختص زمان جنگ نیست و در هر زمان در راستای تحمیل اراده و خواست کشور مجری بر کشور هدف جریان دارد (شیرازی، ۱۳۸۰: ۲۲).

آجا: شامل ستاد آجا، نزاجا، قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص)، نهاجا، نداجا، ساحفاجا، سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران است (رستمی، ۱۳۸۹: ۱۵).

آسیب‌پذیری: واژه آسیب در ادبیات علوم انسانی به مفهوم ضرر، زیان، ضربه، خدشه و ضعف است که بر کارکردها، کارآمدی و توانایی یک پدیده ضربه وارد می‌کند و بقاء و حیات ساختاری آن را با مشکل مواجه می‌سازد. پدیده آسیب در حقیقت ناشی از تعامل عناصر آسیب‌زا، آسیب‌پذیر و بستری است که پدیده آسیب در آن رخ می‌دهد. واژه آسیب‌شناسی در ابتدا پیرامون مسائل زیستی مطرح بود و از آنجایی که ساختارها و سازمان‌ها نیز بر اساس نظریه‌های اجتماعی (اندام‌گرایان) به بدن انسان شبیه شده‌اند، این واژه گستره عمومی پیدا کرده است. درمجموع باید گفت، مقاله بیشتر جنبه رفتاری آسیب را بررسی که رفتارها و کارکردهای مخرب با تأثیر منفی افراد و جوامع، موجب آسیب‌پذیری می‌گردند (کنگوری، ۱۳۸۸: ۹).

پیشگیری: هرچند مفهوم پیشگیری در زمینه‌های مختلف متفاوت است، ولی معنای کلی آن شناخت آسیب‌ها با شیوه‌های گوناگون و ممانعت از وقوع ناهنجاری است. مراد از پیشگیری

در واقع فعالیتی است که به وسیله آن امکان پیشامد وقایع آسیب‌زا محدود یا غیرممکن گردد. مفهوم پیشگیری در سازمان‌های اطلاعاتی شامل ممانعت و جلوگیری از فعالیت‌های جاسوسی، خرابکاری، براندازی، ایجاد نارضایتی، بروز اختلال در انجام مأموریت و نفوذ جریانات سیاسی به منظور حفظ و صیانت از نیروهای شاغل و اهداف سازمان است (کنگوری، ۱۳۸۸: ۹).

ابعاد عملیات روانی آمریکا

ابزارهای روابط بین‌الملل عبارت‌اند از: سیاسی، دیپلماسی، اقتصادی، نظامی، تبلیغاتی. برای بررسی عملیات روانی که در عرصه تبلیغات قرار می‌گیرد، باید به سه عنصر سیاسی-دیپلماسی، اقتصاد و نیروی نظامی توجه کرد که ابزارهای فشار بر کشور هدف برای عملیات روانی است. بعد فرهنگی چهارمین بعد در عملیات روانی فراملی است. حوزه فناوری پیشرفته در سند راهبردی آمریکا از جایگاه و اولویت مهمی برخوردار است؛ بنابراین پنج بعد برای عملیات روانی آمریکا علیه ج.ا.ا - و به تبع آن علیه آجا - با عناوین سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، نظامی (دفاعی - امنیتی) و فناوری اطلاعات و ارتباطات در نظر گرفته می‌شود (فتحی، ۱۳۹۲: ۱۸۳).

بعد سیاسی: عملیات روانی در بعد سیاسی به دنبال ایجاد بی‌ثباتی در سازمان دولت است. با برهم زدن ثبات، نامشروع سازی و ناکارآمد جلوه دادن نظام سیاسی، با از بین رفتن کارآمدی و مشروعیت نهادها و بینش سیاسی به تدریج مشروعیت و مقبولیت هم از بین می‌رود و رفته رفته شرایط و مقدمات برای جایگزینی نظام سیاسی فراهم می‌شود (افروغ، ۱۳۸۰: ۲۴۶).

بعد فرهنگی - اجتماعی: در بعد فرهنگی نیز مواردی مانند: فرهنگ، هنجارها، ارزش‌ها، هویت، توان سیاسی و... از جمله مؤلفه‌هایی هستند که نبود یا مخدوش شدن آن‌ها، در حد زیادی می‌تواند زمینه تهدید نرم داخلی را فراهم آورد. به طور کلی هرگونه اقدامی که منجر به تغییر در الگوهای رفتاری منطبق با ارزش‌های نظام حاکم باشد جزء تهدیدهای حوزه فرهنگی قرار می‌گیرد؛ به عبارت دیگر در اثر نفوذ فرهنگ و ارزش‌های روشنفکری و آمریکایی فرهنگ، مذهب، آداب، رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های ملی و در پی آن شیوه زندگی مردم تغییر ماهوی می‌کند (ماندل، ۱۳۷۸: ۱۴۹).

بعد اقتصادی: برآیند محدودیت‌های اقتصادی ساختاری و کارگزاری، اقتصاد ملی کشور را با چالش و ناامنی در زمینه‌های صادرات کالا و خدمات، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و اعتبار بین‌المللی، گسترش اقتصادی، صنعتی و فناوری و در نهایت دشواری در نیازمندی‌های جامعه و رفاه و وضعیت مطلوب اقتصادی برای ملت را به دنبال دارد. بدون تردید ناتوانی دولت در تأمین نیازها و رفاه اقتصادی مردم، موجب نارضایتی ملت و به دنبال آن کاهش مشروعیت و مقبولیت می‌شود (دهقانی، ۱۳۸۳: ۴۹۰).

بعد نظامی (دفاعی - امنیتی): هرگونه اقدامی که منجر به تغییر در فرهنگ و الگوهای دفاعی شود و عناصری مانند روحیه مقاومت، ایثار، شهادت طلبی، توکل و... را نادیده بگیرد در زمره عملیات روانی حوزه نظامی قلمداد می‌شود (فتحی، ۱۳۹۲: ۱۸۴).

بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات: فناوری‌ها به دلیل تأثیرهای گسترده و عمیق خود در حوزه‌های عمومی و خصوصی بر مباحث قدرت ملی نیز تأثیر گذاشته‌اند به نحوی که فناوری به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد عملیات روانی آمریکا مطرح شده است. این فناوری‌ها در بخش‌های گوناگون از جمله اطلاعات و ارتباطات، ساخت و تولید، مواد، زیستی و علوم حیاتی گسترش یافته‌اند. از سوی دیگر بیشتر فناوری‌ها نسبت به سایر ابعاد عملیات روانی نقش ابزاری پیدا کرده‌اند و در ابعاد فرهنگی، اقتصادی و نظامی تأثیرهای شگرفی ایجاد نموده و باعث ایجاد تغییر و تحول در آن‌ها شده‌اند (همان).

اقدامات اداره عملیات روانی آجا

اقدامات اداره عملیات روانی آجا در دو حوزه کلی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری طبقه‌بندی می‌شود: حوزه نرم‌افزاری: حوزه‌ای است نامحسوس، بدون ابزار فیزیکی و درگیری مستقیم، اما تأثیرگذار، هدفمند و نرم‌افزارانه که به آرامی خود را در محیط هدف وارد و ماندگار می‌کند و هدفش تغییر افکار و سپس رفتار است و از هر نوع ابزاری به‌ویژه ایجاد تغییر در ساختار، برای پایدار کردن خود استفاده می‌کند (شیرازی، ۱۳۸۴: ۳۱).

حوزه سخت‌افزاری: وابسته به روش‌های فیزیکی، قابل لمس، سخت‌افزارانه و همراه با اعمال و رفتارهای خشونت‌آمیز، براندازی آشکار و با استفاده از شیوه زور و اجبار و حذف یکباره و اشغال سرزمین است. این حوزه بیشتر محسوس، واقعی و عینی و با عکس‌العمل‌های فیزیکی همراه است. این نوع تهدیدها بیشتر مربوط به دوره استعمار کهن است که قدرت‌های استعماری با لشکرکشی، اعمال زور و کشتار و اشغال سرزمین، اهداف خود را تأمین می‌کردند (همان).

ابعاد اقدامات اداره عملیات روانی آجا

پس از بررسی کتابخانه‌ای و برگزاری چند جلسه خبرگی با کارشناسان و صاحب‌نظران ابعاد اقدامات اداره عملیات روانی آجا در دو حوزه نرم‌افزاری و سخت‌افزاری به شرح جدول شماره ۱ طبقه‌بندی شده است:

جدول شماره (۱): ابعاد اقدامات اداره عملیات روانی آجا.

حوزه سخت افزاری			حوزه نرم افزاری				
فناوری اطلاعات و ارتباطات	دفاعی (نظامی و امنیتی)	ساختاری	تحقیق و پژوهش	آموزش	خنثی سازی	آگاه سازی	برنامه ریزی (طرح و برنامه)

بعد برنامه ریزی (طرح و برنامه): برنامه ریزی از وظایف بسیار مهم مدیران است و با سایر وظایف آن ها نیز ارتباط دارد. نیاز به برنامه ریزی از این مسئله ناشی می شود که همه سازمان ها با فعالیت در محیطی پویا، در پی آن اند که منابع محدود خود را برای رفع نیازهای گوناگون و رو به افزایش خود صرف کنند. پویایی محیط و وجود فرازونشیب در آن و نامطمئن بودن نسبت به تغییرات محیطی، بر ضرورت انکارناپذیر برنامه ریزی می افزاید (رضائیان، ۱۳۸۷: ۴۰).

بعد برنامه ریزی اداره عملیات روانی آجا شش زیر مجموعه شامل: برنامه راهبردی، برنامه تخصصی، طرح ریزی عملیاتی، بررسی عملیات روانی خودی و دشمن، برآورد وضعیت عملیات روانی و نیز بازخورگیری جایگاه ارتش دارد که میزان تأثیر هر یک از آنان بر خنثی سازی تمامی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد آگاه سازی: آگاه سازی دربرگیرنده آموزش ها، گفتارها، تبلیغات، تذکرها، پاسخ به سؤال ها، توجیه و ارشادهایی است که برای بهبود عملکرد کارکنان و در نتیجه افزایش کارایی ارائه می شوند. به عبارتی آگاه سازی موضوعی فراتر از آموزش صرف است و بین آگاهی دهنده و گیرنده پیام، ارتباط و تعامل خاصی حکم فرما است (چراغی، ۱۳۸۹: ۲۵).

بعد آگاه سازی اداره عملیات روانی آجا چهار اقدام پیشگیری، افزایش دانش کارکنان، ایجاد نگرش مثبت و بصیرت دارد که میزان تأثیر هر یک از آن ها بر خنثی سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد خنثی سازی: وجود حکومتی مردمی و انجام انتخابات متعدد و امکان رقابت جناح های مختلف سیاسی، وجود گردش نخبگان، اثبات کارآمدی نظام اسلامی در بسیاری از عرصه های مهم و سرنوشت ساز با وجود مشکلات و موانع داخلی و خارجی بی شمار، حضور آگاهانه و همیشه در صحنه اقشار مختلف جامعه در حمایت و پشتیبانی از نظام و آرمان های انقلاب اسلامی، حس بیگانه ستیزی ایرانیان، انسجام فرهنگی و احساس وحدت ملی و... از جمله عواملی هستند که

نقش مهمی در تشکیل نشدن زمینه‌ها و شرایط لازم برای جریان‌های براندازی دارد و مانع شکل گرفتن انقلاب‌های رنگین یا مخملین در کشورمان می‌شود.

بعد خنثی‌سازی اداره عملیات روانی آجا پنج اقدام روشنگری، رسانه و تبلیغات، انسجام فرهنگی، استفاده از نخبگان و همکاری‌های فرا سازمانی دارد که میزان تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی هر یک از ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد آموزش: آموزش تغییراتی است که در رفتار افراد بر اثر تجربه یا گذراندن دوره‌های آموزشی به وجود می‌آید. آموزش یک فرایند در نظر گرفته می‌شود و همان‌طور که در نظام‌های آموزشی امروز مشهود است، با استفاده از علوم مختلف، تجربیاتی را به فراگیران انتقال می‌دهد. بعد آموزش اداره عملیات روانی آجا چهار اقدام انفرادی؛ تکمیلی و یگانی؛ تخصصی و دوره‌های تکمیلی داخلی و خارجی دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد تحقیق و پژوهش: هدف پژوهش علمی، کشف واقعیت‌ها و برقرار کردن رابطه میان آن‌ها و بیان شرایط و رویدادها است. مسائلی وجود دارد که انسان با استفاده از تجربه می‌تواند پاسخگوی آن‌ها باشد. در چنین شرایطی دست نیاز به طرف کسانی دراز می‌کند که صاحب‌نظران آن موضوع هستند. در چنین مواردی، نظر ایشان به‌عنوان یک واقعیت مستند مورد قبول قرار می‌گیرد (مرادیان، ۱۳۸۸: ۵۴).

بعد تحقیق و پژوهش اداره عملیات روانی آجا سه اقدام انتخاب محورهای پژوهش؛ کتب و مقاله‌های علمی و پژوهشی و برگزاری همایش‌ها و نشست‌های علمی و پژوهشی دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد ساختاری: ساختار سازمانی تصریح می‌کند که وظایف، چگونه تخصیص داده شوند، چه شخصی به چه کسی گزارش دهد و سازوکارهای هماهنگی رسمی و همچنین الگوهای تعاملی سازمانی که باید رعایت شوند کدام‌اند؟ ساختار به‌عنوان یکی از اجزای سازمان که از عنصر پیچیدگی، رسمیت و تمرکز تشکیل شده است، تعریف می‌شود (رضائیان، ۱۳۸۷: ۴۳).

بعد ساختاری اداره عملیات روانی آجا پنج اقدام کیفی‌سازی نیروی انسانی؛ فناوری و تجهیزات؛ جایگاه شغلی؛ مأموریت و شرح وظایف دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

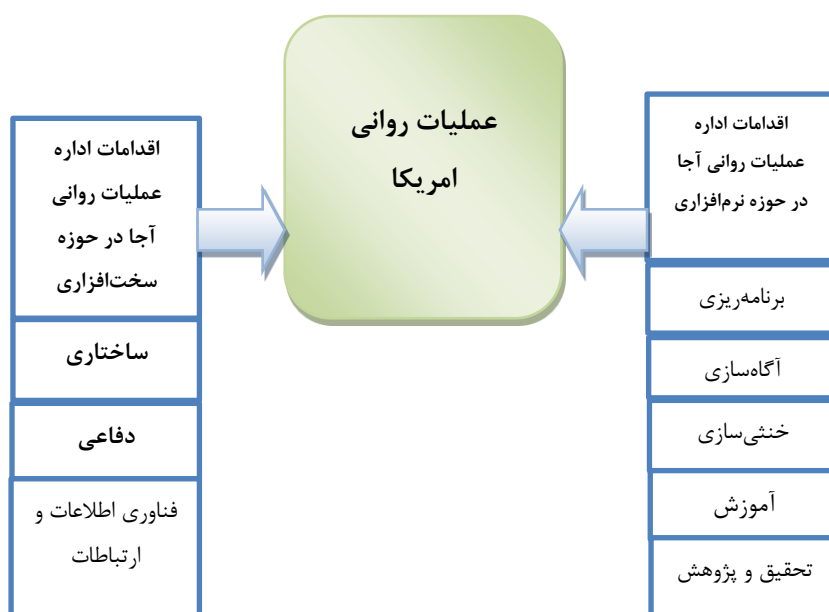
بعد دفاعی (نظامی و امنیتی): در این بعد سعی می‌شود در فرآیندهای بلندمدت درگیری نظامی وجود نداشته باشد، ولی طرف مقابل همیشه در شرایط جنگی باشد و توان و انرژی خود را

صرف فعالیت‌های نظامی کند و از دیگر بخش‌های حاکمیت غافل شود و همچنین نسبت به کشور مبدأ توان نظامی کم‌تری داشته باشد (جنیدی، ۱۳۸۹: ۳۶۷).

بعد دفاعی اداره عملیات روانی آجا هفت اقدام برنامه‌ریزی مانور نظامی؛ تعامل و هماهنگ کردن نیروها؛ تقویت عوامل غیر فیزیکی توان رزمی؛ تقویت عوامل برتر ساز توان رزمی؛ مدیریت افکار عمومی؛ پشتیبانی از طرح‌های امنیتی و عملیات مردم یاری دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات: فناوری است که برای ذخیره، بازیابی، انتقال و پردازش اطلاعات استفاده می‌شود. امروزه سازمان‌ها و مؤسسه‌های بی‌شماری از فناوری اطلاعات استفاده می‌کنند تا با بهره‌گیری از فناوری ذخیره، بازیابی، انتقال و پردازش اطلاعات، مدیریت نوینی را در مجموعه خود اعمال کنند (غیوری، ۱۳۸۲: ۵۰).

بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات اداره عملیات روانی آجا چهار اقدام پیشنهاد تولید محصولات دیجیتال و فرهنگی؛ سامانه مجازی عملیات روانی؛ سامانه الکترونیکی عملیات روانی و رسانه‌ها و میکرو رسانه‌ها دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی‌سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی خواهد شد.

شکل شماره (۱): مدل مفهومی تحقیق.

نوع و روش پژوهش، جامعه آماری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

این پژوهش، کاربردی است. با توجه به هدف‌ها و سؤال‌های مطرح‌شده، روش آن توصیفی از نوع موردی و دارای جنبه کاربردی است. فرضیه‌های تحقیق با بهره‌گیری از روش‌های آمار توصیفی (جدول‌های فراوانی و شاخص‌های مرکزی و پراکندگی) و آمار استنباطی مانند آزمون تی استیودنت یک نمونه‌ای تجزیه و تحلیل شد. با توجه به اینکه داده‌ها در مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت ۱ تا ۵ جمع‌آوری شده‌اند و میانگین کدهای تخصیصی برابر ۳ است، در آزمون میانگین هر اقدام اداره عملیات روانی آجا، فرض صفر بیان می‌کند که میانگین اقدام کم‌تر از ۳ و فرض مخالف بیان می‌کند که میانگین آن بیشتر از ۳ است. با انجام آزمون تی استیودنت در صورتی که سطح معنی‌داری کم‌تر از ۰/۰۵ باشد آن اقدام اداره عملیات روانی آجا از نظر آماری بر خنثی‌سازی ابعاد مختلف عملیات روانی آمریکا مؤثر شناخته می‌شود.

به دلیل گستردگی و نوع پژوهش از دو جامعه آماری ذیل استفاده شده است: جامعه آماری خبرگی که در مرحله مصاحبه، برای تعیین ابعاد اقدامات اداره عملیات روانی آجا به وسیله چهار سؤال باز با هجده نفر از صاحب‌نظران و خبرگان در حوزه عملیات روانی مصاحبه شد.

جامعه آماری کلی: این پژوهش شامل صد نفر از صاحب‌نظران، معاونان، رؤسا و مدیران ارشد ستاد آجا و نزاجا^۱، ساحفاجا^۲، سازمان عقیدتی و سیاسی، دافوس^۳، دانشگاه عالی دفاع ملی و دانشکده فارابی با سابقه تصدی مشاغل راهبردی و تاکتیکی بوده است.

جدول شماره (۲): افراد جامعه و نمونه آماری یگان‌های مختلف.

طبقه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	مجموع
جامعه آماری	۵۰	۶	۱۰	۱۰	۱۰	۴	۱۰	۱۰۰
حجم نمونه	۵۰	۶	۱۰	۱۰	۱۰	۴	۱۰	۱۰۰

در این مقاله ابعاد و اقدامات اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با اقدامات اداره عملیات روانی آمریکا شناسایی شدند و با توزیع پرسشنامه نظر اعضای جامعه درباره تأثیر هر یک از اقدامات شناسایی‌شده اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا دریافت شده است.

۱- منظور نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران است.

۲- منظور سازمان حفاظت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران است.

۳- منظور دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران است.

پرسشنامه شامل نه بند مرتبط با فرضیه‌های پژوهش و یک سؤال باز تهیه و تنظیم شد و متغیر مستقل و وابسته ارزیابی شدند. به‌منظور تعیین اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار محتوا استفاده شده است. اعتبار محتوا، ویژگی ساختاری ابزار است که با آن افراد متخصص اعتبار موضوع مورد مطالعه را تعیین می‌کنند. برای تعیین پایایی پرسشنامه‌ها از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده که مقدار آن ۰/۹۸ به‌دست آمد.

پس از توزیع پرسشنامه در جامعه آماری برای تعیین میزان تأثیرگذاری هر یک از اقدامات اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با اقدامات اداره عملیات روانی آمریکا با استفاده از طیف لیکرت (۵-تأثیر خیلی زیاد، ۴-تأثیر زیاد، ۳-تأثیر متوسط، ۲-تأثیر کم و ۱-تأثیر خیلی کم) درباره میزان تأثیر هریک از اقدامات اداره عملیات روانی آجا نظرخواهی شد که در زیر به‌طور نمونه به میزان تأثیر برنامه راهبردی به‌عنوان اولین اقدام در بعد برنامه‌ریزی اشاره می‌شود.

جدول (۳) - بررسی تأثیر اقدام برنامه راهبردی بعد برنامه‌ریزی اداره عملیات روانی آجا بر خنثی‌سازی

اقدامات عملیات روانی آمریکا

نوع اقدامات	برنامه‌ریزی (طرح و برنامه)	آماره‌ها	سیاسی	اقتصادی	فرهنگی و اجتماعی	نظامی (دفاعی و امنیتی)	فناوری اطلاعات و ارتباطات
برنامه راهبردی	برنامه	میانگین	۳/۳۱	۲/۶۳	۳/۱۵	۳/۵۶	۳/۳۸
		سطح معنی‌داری	۰/۰۰۸	۰/۹۹۹	۰/۰۹۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
		تأثیر درصد زیاد یا خیلی زیاد	۵۰/۵	۴۰/۴	۴۰/۴	۵۲/۶	۵۴/۷

با محاسبه‌های انجام‌شده مشخص شد ۵۰/۵ درصد سؤال‌شوندگان تأثیر اقدام برنامه راهبردی آجا بر خنثی‌سازی بعد سیاسی عملیات روانی آمریکا را در حد زیاد یا خیلی زیاد دانسته‌اند و براساس آزمون میانگین انجام‌شده با میانگین ۳/۳۱ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۸ این اقدام اداره عملیات روانی آجا بر خنثی‌سازی بعد سیاسی عملیات روانی آمریکا تأثیر معنی‌داری دارد. با محاسبه‌های انجام‌شده مشخص شده است ۵۲/۶ درصد سؤال‌شوندگان تأثیر اقدام برنامه راهبردی آجا بر خنثی‌سازی بعد نظامی (دفاعی و امنیتی) عملیات روانی آمریکا را در حد زیاد یا خیلی زیاد دانسته‌اند و بر اساس آزمون میانگین انجام‌شده با میانگین ۳/۵۶ و سطح معنی‌داری صفر این اقدام اداره عملیات روانی آجا بر خنثی‌سازی بعد نظامی (دفاعی و امنیتی) عملیات روانی آمریکا تأثیر معنی‌داری دارد.

با محاسبه‌های بعدی ۵۴/۷ درصد سؤال‌شوندگان تأثیر اقدام برنامه راهبردی آجا بر خنثی‌سازی بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات عملیات روانی آمریکا را در حد زیاد یا خیلی زیاد دانسته‌اند و

بر اساس آزمون میانگین انجام شده با میانگین ۳/۳۸ و سطح معنی داری صفر این اقدام اداره عملیات روانی آجا بر خنثی سازی بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات عملیات روانی آمریکا تأثیر معنی داری دارد. با آزمون انجام شده اقدام راهبردی اداره عملیات روانی آجا بر ابعاد اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی عملیات روانی آمریکا تأثیر معنی داری ندارد و تنها ۲۵/۵ درصد سؤال شوندگان میزان تأثیر اقدام برنامه راهبردی اداره عملیات روانی آجا در خنثی سازی بعد اقتصادی عملیات روانی آمریکا را در حد زیاد یا خیلی زیاد دانسته اند و این میزان در خنثی سازی بعد فرهنگی و اجتماعی عملیات روانی آمریکا در حد ۴۰/۴ درصد است. با توجه به این موارد اداره عملیات روانی آجا دارای نقش نرم افزاری مستقیم در زمینه برنامه راهبردی است.

جدول شماره (۴): بررسی اثرگذاری اقدام برنامه راهبردی بعد برنامه ریزی اداره عملیات روانی آجا

ابعاد عملیات روانی آمریکا					بعد برنامه ریزی (طرح و برنامه) اداره عملیات روانی آجا
فناوری اطلاعات و ارتباطات	نظامی دفاعی و امنیتی	فرهنگی و اجتماعی	اقتصادی	سیاسی	
مؤثر	مؤثر			مؤثر	برنامه راهبردی

برای تعیین میزان تأثیرگذاری اقدامات اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا در ابعاد و اقدامات مختلف، روند بالا تکرار و در نتیجه جدولی به دست آمد که اثرگذاری هر کدام از اقدامات اداره عملیات روانی آجا در ابعاد مختلف برای مقابله با عملیات روانی آمریکا را نشان می دهد. برخی اقدامات مؤثر بوده ولی در برخی اقدامات اداره عملیات روانی آجا به بازنگری و تلاش بیشتر نیاز دارد.

جدول (۵) - بررسی اثرگذاری اقدامات ابعاد مختلف عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا

حوزه	اقدامات اداره عملیات روانی آجا	ابعاد عملیات روانی آمریکا				
		سیاسی	اقتصادی	اجتماعی و فرهنگی	فرهنگی و امنیتی (دفاعی)	ارتباطات و اطلاعات و فناوری
برنامه‌ریزی	الف - برنامه‌ریزی (طرح و برنامه)					
	برنامه راهبردی	مؤثر			مؤثر	مؤثر
	برنامه تخصصی				مؤثر	مؤثر
	طرح‌ریزی عملیاتی	مؤثر			مؤثر	مؤثر
	رصد عملیات روانی	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	برآورد وضعیت عملیات روانی	مؤثر			مؤثر	
	بازخورگیری جایگاه ارتش				مؤثر	مؤثر
	ب - آگاه‌سازی					
	پیشگیری	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	افزایش دانش کارکنان	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	ایجاد نگرش مثبت	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	بصیرت	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	پ - خنثی‌سازی					
	روشنگری	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	رسانه و تبلیغات	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	انسجام فرهنگی	مؤثر		مؤثر	مؤثر	
	استفاده از خبگان	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	تعاملات فرا سازمانی	مؤثر		مؤثر	مؤثر	مؤثر
	ت - آموزش					
	انفرادی				مؤثر	
	تکمیلی یگانی				مؤثر	
	تخصصی	مؤثر			مؤثر	
	دوره‌های تکمیلی داخلی-خارجی	مؤثر			مؤثر	
	ث - تحقیق و پژوهش					
	انتخاب محورهای پژوهش				مؤثر	
	کتاب و مقاله‌های علمی-پژوهشی			مؤثر	مؤثر	
	برگزاری همایش‌ها و نشست‌های علمی و پژوهشی			مؤثر	مؤثر	مؤثر

نقش اقدامات اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا

ج- ساختاری					
	مؤثر				سازمان
مؤثر	مؤثر	مؤثر		مؤثر	کیفی سازی نیروی انسانی
مؤثر	مؤثر			مؤثر	فناوری و تجهیزات
	مؤثر				جایگاه شغلی
	مؤثر				مأموریت و شرح وظایف
چ- دفاعی (نظامی و امنیتی)					
مؤثر	مؤثر			مؤثر	برنامه ریزی رزمایش نظامی
مؤثر	مؤثر	مؤثر		مؤثر	تعامل و هماهنگ کردن نیروها
مؤثر	مؤثر			مؤثر	تقویت عوامل غیرفیزیکی توان رزمی
مؤثر	مؤثر	مؤثر		مؤثر	تقویت عوامل برترساز توان رزمی
مؤثر	مؤثر	مؤثر		مؤثر	مدیریت افکار عمومی
مؤثر	مؤثر	مؤثر		مؤثر	پشتیبانی از طرح های امنیتی
مؤثر	مؤثر	مؤثر	مؤثر	مؤثر	عملیات مردم باری
ح- فناوری اطلاعات و ارتباطات					
مؤثر	مؤثر	مؤثر			پیشنهاد تولید محصولات دیجیتالی و فرهنگی
مؤثر	مؤثر	مؤثر			سامانه مجازی عملیات روانی
مؤثر	مؤثر				سامانه الکترونیکی عملیات روانی
					رسانه ها و رسانه های کوچک

سخت افزاری

با محاسبه های انجام شده سطح معنی داری هر یک از اقدامات ابعاد مختلف اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا مشخص شد که با توجه به آزمون انجام شده تی استیودنت، هر یک از اقدامات اداره که در هر بعد از عملیات روانی آمریکا سطح معنی داری آن کمتر از ۰/۰۵ گردید، آن اقدام به عنوان اقدام مؤثر در آن بعد شناخته شد و جدول بالا تشکیل شد. با توجه به فرضیه اصلی و دو فرضیه فرعی مقاله، یعنی، نقش مستقیم نرم افزاری (در زمینه های برنامه ریزی، آگاه سازی، آموزش، خنثی سازی و تحقیق و پژوهش) و غیرمستقیم سخت افزاری (در زمینه های ساختاری، دفاعی (نظامی - امنیتی)، فناوری اطلاعات و ارتباطات) اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا، در اینجا این فرضیه ها را اثبات و تحلیل می کنیم.

حوزه نرم افزاری حوزه های نامحسوس و حوزه سخت افزاری حوزه ای محسوس است و از آنجایی که در اداره عملیات روانی آجا با عملیات روانی آمریکا مقابله می شود، باید طوری هر یک از اقدامات انجام شوند که باوجود مقابله با دشمن رد پای کمتری از خود به جای بگذارند. بدین سبب از حوزه نرم افزاری (برنامه ریزی، آگاه سازی، آموزش، خنثی سازی و تحقیق و پژوهش) به دلیل نامحسوس بودن به صورت مستقیم و از حوزه سخت افزاری (ساختاری، دفاعی (نظامی -

امنیتی)، فناوری اطلاعات و ارتباطات) به دلیل محسوس بودن به صورت غیرمستقیم در برابر عملیات روانی دشمن استفاده می شود.

در فرضیه فرعی پژوهش نیز آمریکا می تواند در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، نظامی (دفاعی - امنیتی) و فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه کارکنان آجا عملیات روانی اجرا نماید.

در پاسخ به سؤال اصلی یعنی (اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا چه نقشی دارد؟) این فرضیه مطرح شد که اداره عملیات روانی آجا می تواند برای مقابله با عملیات روانی آمریکا نقش نرم افزاری مستقیم و سخت افزاری غیرمستقیم داشته باشد. بررسی انجام شده نشان داد که حوزه نرم افزاری، حوزه ای است نامحسوس، بدون ابزار فیزیکی و درگیری مستقیم، اما تأثیرگذار، هدفمند و نرم افزارانه که مهم ترین اقدام در این حوزه توجه به بُعد برنامه ریزی (طرح و برنامه) است. بعد برنامه ریزی اداره عملیات روانی آجا شش اقدام برنامه راهبردی، برنامه تخصصی، طرح ریزی عملیاتی، رصد عملیات روانی خودی و دشمن، برآورد وضعیت عملیات روانی و نیز بازخوردگیری را دارد که هر یک از آنان بر خنثی سازی ابعاد اقدامات روانی آمریکا مؤثر شناخته شده اند.

حوزه سخت افزاری، حوزه ای محسوس، همراه با ابزار فیزیکی، تأثیرگذار، هدفمند و سخت افزارانه که از ابزاری چون فناوری اطلاعات و ارتباطات، موارد فرهنگی و اجتماعی، ابزار ساختار سازمانی و ابزار دفاعی (نظامی - امنیتی) برای تغییر افکار و سپس رفتار استفاده می کند. بعد ساختاری اداره عملیات روانی آجا نیز همان طور که بیان شد پنج اقدام سازمان، کیفی سازی نیروی انسانی، فناوری و تجهیزات، جایگاه شغلی، مأموریت و شرح وظایف را دارد که تأثیر هر یک از آنان بر خنثی سازی هر یک از ابعاد اقدامات روانی آمریکا ارزیابی شده است.

در این پژوهش با استفاده از نتایج جدول توزیع فراوانی، محاسبه میانگین ها و نیز انجام آزمون میانگین ها، میزان تأثیرگذاری هر یک از این اقدامات در مقابله با ابعاد عملیات روانی آمریکا از نظر آماری بررسی شد و نتایج ارائه شده نشان می دهد که اقدام اداره عملیات روانی آجا از نظر آماری بر بعد نظامی (دفاعی و امنیتی) عملیات روانی آمریکا تأثیرگذار است.

در سؤال فرعی اول ابعاد و شاخص های عملیات روانی آمریکا علیه ارتش ج.ا.ا مطرح شد که بررسی های انجام شده بیانگر تأیید فرضیه هستند و مشخص شد که آمریکا عملیات روانی را در پنج بعد سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، نظامی (دفاعی - امنیتی) و فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه آجا اجرا می نماید (فتحی، ۱۳۹۲: ۱۸۳).

در سؤال فرعی دوم نقش نرم‌افزاری اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا بررسی شده است و این فرضیه مطرح شده که اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا دارای نقش نرم‌افزاری مستقیم در زمینه‌های برنامه‌ریزی، آگاه‌سازی، آموزش، خنثی‌سازی و تحقیق و پژوهش است و بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که در بعد آگاه‌سازی با انجام چهار اقدام پیشگیری، افزایش دانش کارکنان، ایجاد نگرش مثبت و بصیرت؛ در بُعد خنثی‌سازی با پنج اقدام روشنگری، رسانه و تبلیغات، انسجام فرهنگی، استفاده از نخبگان و تعاملات فراسازمانی؛ در بعد آموزش با چهار اقدام انفرادی، تکمیلی یگانی، تخصصی و دوره‌های تکمیلی داخلی - خارجی و در بعد تحقیق و پژوهش با سه اقدام انتخاب محورهای پژوهش، کتب و مقاله‌های علمی و پژوهشی و برگزاری همایش‌ها و نشست‌های علمی و پژوهشی نقش مؤثری در خنثی‌سازی هر یک از ابعاد اقدامات روانی آمریکا داشته است.

در سؤال فرعی سوم نقش سخت‌افزاری اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه آجا بررسی شده است و این فرضیه مطرح شد که اداره عملیات روانی آجا برای مقابله با عملیات روانی آمریکا دارای نقش سخت‌افزاری غیرمستقیم در زمینه‌های ساختارسازی، دفاعی (نظامی - امنیتی)، فناوری اطلاعات و ارتباطات و فرهنگی - اجتماعی است. بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که حوزه سخت‌افزاری، همان‌طور که بیان شد حوزه‌ای محسوس، همراه با ابزار فیزیکی، تأثیرگذار، هدفمند و سخت‌افزارانه که از ابزارهایی چون فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ موارد فرهنگی و اجتماعی؛ ابزار ساختار سازمانی و ابزار دفاعی - نظامی و امنیتی برای تغییر افکار و سپس رفتار استفاده می‌کند. بعد ساختاری اداره عملیات روانی آجا با انجام پنج اقدام سازمان، کیفی‌سازی نیروی انسانی، فناوری و تجهیزات، جایگاه شغلی، مأموریت و شرح وظایف؛ در بعد فرهنگی - اجتماعی با اقدامات تهیه پیوست فرهنگی عملیات روانی، طرح‌ریزی، انسجام اقوام و اقلیت‌ها، پیشنهاد راهبرد ارتقاء منزلت اجتماعی کارکنان و پیشنهاد راهبرد مقابله با ناهنجاری‌های اجتماعی در بعد دفاعی (نظامی - امنیتی) با انجام اقدامات برنامه‌ریزی رزمایش نظامی، تعامل و هماهنگ کردن نیروها، تقویت عوامل غیرفیزیکی توان رزمی، تقویت عوامل برتر ساز توان رزمی، مدیریت افکار عمومی، پشتیبانی از طرح‌های امنیتی و عملیات مردم‌یاری و در بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات اداره عملیات روانی آجا با پیشنهاد تولید محصول‌های دیجیتالی و فرهنگی، سامانه مجازی عملیات روانی، سامانه الکترونیکی عملیات روانی و رسانه‌ها و رسانه‌های کوچک در خنثی‌سازی هر یک از ابعاد اقدامات روانی آمریکا نقش مؤثر داشته است و در برخی موارد نیز نشانگر بی‌تأثیر بودن نقش اقدامات در مقابله با عملیات

روانی آمریکا بوده است. بنابراین نکته مهم این است که در مقابله با عملیات روانی و تبلیغاتی برخاسته از ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، ضروری است متناسب با اقدامات دشمن ابزارها و روش‌ها به کار گرفته شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج نشان می‌دهد که بین اقدامات اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا رابطه معنی‌داری وجود دارد و در دو حوزه نرم‌افزاری (برنامه‌ریزی، خنثی‌سازی، آگاه‌سازی، آموزش و تحقیق و پژوهش) و سخت‌افزاری (ساختاری، دفاعی و فناوری اطلاعات و ارتباطات) برخی از اقدامات اداره عملیات روانی آجا از نظر آماری بر بعد نظامی (دفاعی و امنیتی) عملیات روانی آمریکا تأثیرگذار است و سایر اقدامات به بازنگری یا تلاش بیشتر نیاز دارند.

مهم‌ترین ابعاد تأثیرگذار برای مقابله با عملیات روانی آمریکا در حوزه نرم‌افزاری بعد برنامه‌ریزی است که شش اقدام دارد و در حوزه سخت‌افزاری بعد دفاعی (نظامی - امنیتی) است که هفت اقدام دارد. در زیر به برخی از مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار برای مقابله با عملیات روانی آمریکا اشاره می‌شود:

- در حوزه نرم‌افزاری یا هر حوزه دیگری شاخص توکل لازمه ارتش حزب‌الله است، زیرا با توجه به این آیه شریفه «کم من فئته قليلة غلبت فئته کثیره باذن الله^۱» است که تعداد اندکی بر تعداد زیادی پیروز می‌شوند و راز عملیات روانی ما به‌عنوان یک پیش‌ران حوزه معنویت است.

- در حوزه نرم‌افزاری برنامه‌ریزی اساس کار هر اقدام به‌ویژه اقدامات روانی است؛ چراکه بدون برنامه‌ریزی (شامل زمان‌بندی، روش اجرا، امکانات و...) اقدامات روانی نتیجه خود را نخواهد داد و نتیجه عکس به مخاطب القاء خواهد شد.

- آگاه‌سازی و آموزش اساس کار اقدام روانی است؛ چراکه در سایه آموزش و آگاه‌سازی است که پیشگیری و مصون‌سازی در برابر اقدامات روانی دشمن امکان‌پذیر می‌شود. اما اینکه در آگاه‌سازی و آموزش از چه امکانات و ابزارهای سخت و نرم رسانه‌ای استفاده شود، مهم است. در اینجاست که ضرورت تولید نرم‌افزارهای خاصی برای تأثیرپذیری بهتر آموزش‌ها جلوه‌گر می‌شود تا امکان انتقال پیام به مخاطب هرچه بهتر صورت پذیرد.

- بهتر است اداره عملیات روانی آجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا علاوه بر شاخص‌های مطروحه شاخص معنویت‌گرایی و ایمان و جهاد و حمایت اجتماعی را هم مدنظر قرار دهد.

- بعد دفاعی (نظامی- امنیتی) در حوزه سخت‌افزاری به‌طور غیرمستقیم تأثیر بسزایی در ارتقاء روحیه و بالا بردن توان رزمی خواهد داشت. به‌عنوان مثال: مجهز بودن یک یگان به انواع سلاح و تجهیزات مدرن؛ نبود مشکلات امنیتی و وجود کارکنان معتقد و ولایی در مجموعه ارتش
- علاوه بر شاخص‌های شناسایی‌شده در حوزه سخت‌افزای، خانواده کارکنان نیز می‌تواند عامل بسیار مهمی در نقش متغیر اثرگذار و اثرپذیر در قلمرو موضوع اداره عملیات روانی باشد.
- همچنین با توجه به اقدامات تقویت عوامل برترساز توان رزمی و مدیریت افکار عمومی در بعد دفاعی (نظامی- امنیتی) باید به نداشتن دغدغه معیشتی و مشکلات اقتصادی در مجموعه کارکنان آجا نیز توجه نمود. در پایان پیشنهادهایی برای اجرا شدن این تحقیق ارائه می‌گردد:
- معاونت عملیات آجا، سامانه فرماندهی مسئولیت کلی عملیات روانی را بر عهده گیرد و معاونت اطلاعات و سازمان‌های عقیدتی سیاسی و حفاظت اطلاعات آجا همکاری‌های لازم را در حوزه خودشان با معاونت عملیات انجام دهند.
- سامانه فرماندهی، اداره عملیات روانی از هر جنبه تقویت شود تا بتواند سیاست‌گذاری را برای مدیریت‌های عملیات روانی نیروها انجام و آنان را برابر برنامه راهبردی تدوین‌شده هدایت نماید.
- سازمان عقیدتی سیاسی آجا از رسانه‌های ملی و تولید پیام برای تمام لایه‌های اجتماعی و مقابله با شبیخون فرهنگی استفاده نماید و به نیاز اطلاعاتی مخاطبان توجه ویژه‌ای داشته باشد.
- سامانه آموزشی ضمن هماهنگی با بخش‌های عملیات و عقیدتی سیاسی به برنامه‌های آموزشی، تشکیل دوره‌های تحصیلات تکمیلی عملیات روانی، آگاه‌سازی و ایجاد انگیزه‌های دشمن‌ستیزی در نیروها و آموزش شیوه‌های نوین تبلیغی و اقدامات ضد تبلیغاتی توجه ویژه‌ای داشته باشد.
- نشریات آجا از روش‌های حرفه‌ای جذب مخاطب و الگوهای موفق تبلیغی و برقراری ارتباط مؤثر با کارکنان استفاده نمایند.
- معاونت طرح و برنامه آجا ضمن هماهنگی با سایر معاونت‌ها نسبت به پیش‌بینی اعتبارات کافی، از بین بردن کاستی‌های فنی و ایجاد فضای دفاعی و تبلیغاتی و واگذاری کارکنان متخصص این حوزه اقدام نماید.
- انجام پژوهش‌های کاربردی با رویکرد طراحی و اجرای تبلیغات، عملیات روانی و اطلاع‌رسانی مؤثر با توجه به میزان اثر تهدیدات نرم.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. امام خمینی (ره). (۱۳۷۲)، *صحیفه نور ج ۵-۱*، تهران مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۳. افروغ، عماد. (۱۳۸۰)، جهانی شدن چالش‌ها و تعارض‌ها، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره سوم.
۴. برزاده، محمدحسین. (۱۳۹۰)، *تأثیر عملیات روانی رسانه‌ای آمریکا بر مدیران عالی وزارت دفاع ج.ا.ی. در دهه هشتاد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم و فنون فارابی.
۵. بروس کوئن. (۱۳۷۲)، *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه و اقتباس غلام عباس توسلی، تهران: انتشارات سمت.
۶. پورآزادی، بهزاد. (۱۳۸۷)، *تدوین استراتژی عملیات روانی ارتش ج.ا.ی. با توجه به پیامدهای حاصل از جریان آزاد اطلاعات*؛ رساله دکتری، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷. جنیدی، رضا. (۱۳۸۹)، *تکنیک‌های عملیات روانی و شیوه‌های مقابله*، تهران: انتشارات قدس.
۸. چراغی، احمد. (۱۳۸۹)، *اصول و مبانی پیشگیری حفاظتی*، تهران: مرکز نشر دانشگاه ناجا.
۹. حبیبیان، محمدحسن. (۱۳۸۸)، *نقش مخالفین سازمان یافته غیرقانونی در عملیات روانی آمریکا علیه ج.ا.ی. با تأکید بر تلویزیون‌های فارسی‌زبان ماهواره‌ای*، رساله دکتری دانشگاه دفاع ملی.
۱۰. حسینی، حسین. (۱۳۹۲)، *جنگ نرم: از تهدید تا پاسخ*، تهران: انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
۱۱. دهقانی، سید جلال‌الدین. (۱۳۸۳)، طرح خاورمیانه بزرگ و امنیت ملی جمهوری اسلامی، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره ۳.
۱۲. رستمی، محمود. (۱۳۷۸)، *فرهنگ واژه‌های نظامی*، چاپ اول، چاپ انتشارات ارتش ج.ا.ی.
۱۳. رضائیان، علی. (۱۳۸۷)، *مبانی سازمان و مدیریت*، تهران: انتشارات سمت.
۱۴. شکوهی، حسین. (۱۳۹۱)، *آیین‌نامه جنگ نرم*، تهران: انتشارات معاونت تربیت و آموزش نزا.ا.
۱۵. شیرازی، محمد. (۱۳۸۰)، *جنگ روانی و تبلیغات*، تهران: دبیرخانه همایش نقش تبلیغات در جنگ، دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۱۶. طبری، محمد بن جریر. (۱۳۶۱)، *تاریخ طبری*، ج ۲، تهران: انتشارات تاریخ معاصر.
۱۷. غیوری، امیر هوشنگ. (۱۳۸۳)، *فناوری اطلاعات*، تهران: انتشارات سمت.
۱۸. فتحی، محمدابراهیم. (۱۳۹۲)، *نقش فرماندهان عمده نزا.ا. در مقابله با عملیات روانی آمریکا*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم و فنون فارابی.

۱۹. کنگوری، علی. (۱۳۸۸)، *نقش ساحفاجا در مقابله با عملیات روانی آمریکا علیه ایران در حوزه آجا*، تهران: نشر پژوهشکده مطالعات کاربردی فارابی.
۲۰. مرادیان، محسن. (۱۳۸۸)، *روش تحقیق در علوم اطلاعاتی*، تهران: انتشار مرکز آموزش و پژوهش شهید صیاد شیرازی.
۲۱. مصطفوی، سید محمدرضا. (۱۳۹۱)، *کلیات و مفاهیم جنگ روانی*. تهران: چاپ اول، نشر وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی.
۲۲. منیرحجاب، محمد. (۱۳۸۷)، *جنگ روانی*، مترجم سعید یارمند، تهران: چاپ دوم، انتشارات مرکز آموزش و پژوهشی شهید صیاد شیرازی.
۲۳. نائینی، علی محمد (۱۳۸۶). *تهدید نرم، ابعاد و ویژگی‌ها، فصلنامه عملیات روانی*، شماره ۱۶.